

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Atomismus mezi Démokritem a Epikúrem
Michaela Stubnerová

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Atomismus mezi Démokritem a Epikúrem

Michaela Stubnerová

Vedoucí práce:

Mgr. Petr Jirák, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň; duben 2024

.....

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. Parmenidova cesta ke jsoucímu.....	2
2 Démokritos a jeho dílo.....	6
2.1 Charakteristika atomů.....	7
2.2 Pohyb atomů.....	8
2.3 Kosmologie.....	10
2.4 Smyslové vnímání.....	12
2.5 Koncepce duše.....	14
2.6 Přejchod mezi Eleaty a Atomisty.....	15
3. Epikúros a jeho dílo.....	16
3.1 Pojetí atomů.....	16
3.2 Pohyb atomů.....	18
3.3 Kosmologie.....	19
3.4 Teorie poznání.....	20
3.5 Pojetí duše.....	22
3.6 Pojetí Bohů.....	24
3.7 Svoboda jednání.....	26
ZÁVĚR.....	28
Použitá literatura.....	30
RESUMÉ.....	33

ÚVOD

Atomismus, jakožto myšlenkový filozofický směr, má své základy v Řecku a spolu s nimi i jeho věrné následovníky Démokrita a Epikúra. Cílem této práce je představit, jakým způsobem oba představitelé atomistickou nauku pojímali, do jakých sfér jejich atomistické koncepce sahaly a do jaké míry se jejich atomistické úvahy shodovaly.

V první části práce představím Eleatskou myšlenkovou tradici, konkrétně Parmenida, neboť je důležité pochopit, na jakých základních kamenech Atomisté svou nauku vypracovali a jakým zcela zásadním způsobem odpověděli na Parmenidovo pojetí jsoucího a nejsoucího.

V druhé části práce představím postavu Démokrita a jeho pojetí atomů a prázdna. Charakterizují základní vlastnosti, které jsoucí (atomy) a prázdno mají. Poukáží, jak se tyto atomy pohybují a jakým způsobem z nich vznikají složená tělesa. Následně popíší Démokritův výklad, jak vzniká svět a nebeská tělesa, ale také, jak tento svět může zaniknout. Zmíním Démokritův postoj ke smyslovému vnímání a jak některé smysly a smyslové počitky vykládá atomistickou naukou. A v poslední části pojednám o Démokritově představě o duši a jejím základním dělení a jak jeho atomistická nauka opověděla na Parmenidovu koncepci jsoucího a nejsoucího.

V poslední kapitole mou práci zaměřím na postavu Epikúra a jeho výklad atomistické nauky, které navazovala na Démokrita, ale také krátce poukáží na výklad některých etických prvků. V první řadě popíší základní vlastnosti atomů a prázdna, jejich pohyb a zaměřím se na vznik a zánik světů a nebeských těles. V další podkapitole vysvětlím, jaké stanovisko Epikúros zaujímá vůči smyslovému vnímání a jakým procesem je možné vysvětlit určité smyslové představy. V etickém ale také atomistickém pojetí se dotknu Epikúrovy představou o duši, jejím dělení, ale také možné smrti a jejím procesu. V poslední části této kapitoly představím etické myšlenky Epikúra, zejména jeho způsob pojetí boha a jakou roli hraje odchylka, která je spojena s pohybem atomů, ve svobodě jednání.

K metodám této práce byla použita zejména analýza, komparace, ale také interpretace. Při této práci jsem vycházela zejména z knih *Předsokratovští filozofové* od Geoffrey Stephen Kirka a Johna Earla Ravena, *Héllénistická filozofie* od Arthura Antonyho Longa a knihy *Předsokratoci* od Edwarda Husseyho.

1. Parmenidova cesta ke jsoucím

Řecká filosofie jakožto myšlenkový proud se různě vyvíjí a myslitelé na sebe navazují. Abychom si mohli ukázat základní principy atomistické představy světa, je třeba se nejdříve základně zastavit u Parmenida. Je to z toho důvodu, neboť jeho vymezení jsoucího a nejsoucího je zásadním momentem, se kterým se musí jeho následovníci vyrovnat. Samozřejmě jde také o pojetí pohybu, který Parmenidés problematizuje a ukazuje, že myslet jsoucí a pohyb společně nelze. Z Parmenidovy tvorby se dochovalo několik zásadních zlomků, které lze rozdělit na tři zásadní části. *Proimion*, neboli úvodní básně, ve které Parmenidés vypráví o cestě lidské bytosti k božské, *alétheia*, jež se zabývá pravdou a *doxa*, jež pojednává o lidském světě. K tomu, abychom charakterizovali Parmenidovu koncepci jsoucna, je nezbytné si rozebrat určité části Parmenidovy básně, které k této koncepci směřují. První částí, která vede k charakteristice jsoucna, je právě úvodní báseň *Proimion*.

Úvodní báseň popisuje lidskou bytost, pravděpodobně samotného Parmenida, která se vydává po božské cestě za nejmenovanou bohyní.¹ Parmenidés popisuje, jak jede ve voze, který je tažený koňmi, kteří jsou řízeni dívkami, které svou cestu započaly v síni Noci. Společně dorážejí k bráně Noci a Dne, kde dívky prosí Spravedlnost, aby bránu otevřela a ta tak tak učiní. Bohyně praví:

„Pak mne bohyně vlídně přijala, vzala do ruky mou pravici a obrátila se na mne těmito slovy: „Mladíku, jenž ve spojení s nesmrtelnými vozatajkami přijíždíš s koňmi, kteří tě nesou, do našeho domu - buď pozdraven!; neb sudba, jež tě vyslala po této cestě - od lidských stezek vskutku vzdálené - není zlá, nýbrž správná a spravedlivá. Zvíš vše: jak nepohnutelné srdce pravdy, pak mínění smrtelníků, jimiž schází jakákoliv vpravdě přesvědčivá síla - přec, poznáš i to, jak tato mínění všechno přijatelně pokryjí.”“²

Parmenidovým hlavním cílem básně je pozvednou nárok na poznání pravdy, které leží mimo běžný dosah smrtelníků. Samotný Sextos chápal Parmenidovu cestu jako přenesení z noci nevědění do světla poznání neboli jako alegorii osvětlení.³ *Proimion* lze chápat alegorickou perspektivou na základě dvou významů, které má. Povrchního významu, který vypráví příběh a implikovaného významu, který nám ukazuje základní poselství básníka. Parmenidés sice vypráví o cestě v kočáře přes brány k bohyni, ale jeho skutečnou záminkou je

---

¹ HUSSEY, Edward. *Předsokratíci*, s. 104.

² DK 68 B1 = Sextos Empeirikos, *Adversus mathematicos VII*, 111 Paraphrasis: Sextos Empeirikos, *Adversus mathematicos VII*, 112-114 B 1. 28–32 Simplicios, *In De caelo* 557, 20.

³ KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsokratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 316-317.

popsat přechod od nevědomosti k poznání.⁴ Jiní autoři se však shodují na tom, že se nejedná o alegorii osvětlení, nýbrž pouze o popis mystické cesty do síni Noci, jejíž prvky mohou mít návaznost až v babylonské mytologii.⁵

Na začátku je nutné cestu chápat jako postup po badatelské lince, který je základním stavebním kamenem pro věrohodnou interpretaci Parmenidovy básně. Samotní koně, kteří táhnou vůz, zobrazují Parmenidovu rozumovou schopnost. Dívky, které Parmenida doprovázejí k bráně, lze interpretovat jako dcery Slunce, jež jsou prvky osvětlení či intuice, bez kterých rozumová schopnost nemůže jednat. Motivy brány Dne a Noci a božského zjevení vyjadřují propast, která odděluje racionální zkoumání od běžného lidského chápání. Samotná bohyně Spravedlnost je charakterizována jako ručitelská mocnost, která dohlíží, aby vše bylo tak, jak má být.⁶ Bohyně na konci básně nabízí dvě cesty poznání, a to poznání pravdy (*alétheia*) a poznání běžných smrtelníků (*doxa*).

Jak je již zmíněno v předchozím odstavci, samotná bohyně udává dva směry, kterými se bude Parmenides ubírat v této básni. Jedním z těchto směrů je nepohyblivé srdce pravdy neboli *alétheia*. V ní lze spatřit Parmenidovu ústřední charakteristiku jsoucna, ale také jeho vztah k samotnému nebytí.

„Nuže tedy, já ti řeknu (a ty si sebou odnes výklad, který uslyšíš), jaké jediné cesty zkoumání lze myslet. Jedna, že (to) jest a že je nemožné, aby (to) nebylo; to je cesta Přesvědčivosti (neboť Přesvědčivost následuje Pravdu). Druhá, že (to) není a že je třeba, aby (to) nebylo; o té prohlašuji, že je naprosto nezbadatelná stezka: neboť nemůžeš poznat to, co není – vždyť se to nedá provést -, ani to nemůžeš vyjádřit. .... neboť totéž je poznávat a být“⁷

Prvotní otázkou, kterou je nezbytné vyřešit je, jaký je význam slova (to), které je doplněno jako gramatický podmět Parmenidova slovesa *estin*. Existují dvě základní interpretační tendence, jak si význam tohoto slova vyložit. První, která vychází z toho, že *esti* představuje nástroj zkoumání výroků, chápe *esti* v predikativním pojetí, při čemž se předpokládá, že jako podmět je doplněna libovolná věc. Druhá interpretace, jež chápe *esti* v existenčním pojetí a jako synonymní slovo ke slovesu *einai*, v českém překladu být, říká, že *esti* je užito neosobně, tudíž nemá podmět.⁸ S obdobnou interpretací se lze setkat u Kirka Ravena, podle něhož může být za ono (to) dodán jakýkoliv předmět zkoumání. Avšak je nutné

⁴ BOWRA, Cecil, Maurice. *Classical Philology*, s. 98.

⁵ PALMER, John. *Parmenides*. In: <https://plato.stanford.edu/entries/parmenides/#Pro> [cit. 26.03. 2024]

⁶ HUSSEY, Edward. *Předsokraticí*, s. 104.

⁷ DK 28 B2 a 3 = Proklos, In *Platonis Timaeum comm. I*, 345, 18 Diehl (po B 1, 30).

⁸ HOBZA, Pavel. *Parmenidés v kontextu archaické orální kultury*. In: *Filozofický časopis* 6/2002, s. 913.

předpokládat, že při zkoumání náš předmět je či není. Význam slova *estin* lze ale opět vyložit dvojitým způsobem. Existenciálním jako existuje nebo predikativním jako je (něčím nebo něčím jiným).⁹

Podle Závise Kalandry proti sobě v tomto zlomku Parmenidés staví dvě cesty zkoumání. Na jedné straně staví cestu bytí neboli jsoucna, kdežto na druhé straně staví cestu nebytí neboli nejsoucna. Přičemž existuje-li jsoucno, není možná existence nejsoucna. A naopak, existuje-li nejsoucno, nemůže zároveň s ním existovat jsoucno. Jako pravdivou cestu Parmenidés volí cestu jsoucna a samotné nejsoucí zamítá.¹⁰

Koncepce jsoucna se začíná formulovat ve zlomku B8 (1-4), kde Parmenidés udává vlastnosti, které musí každý předmět zkoumání neboli jsoucno, splnit.

„Zbývá ještě jediný výklad o cestě, že (to) jest. Na této cestě je velké množství znamení, že jsoucno je nezrozené a nehynoucí, celé, jednorodé, neochvějné a dokonalé.”¹¹

Podle Parmenida jsoucno nevzniká ani nezaniká. Je celé, v tom slova smyslu, že není rozdělené na žádné části. Je jedinečné, neochvějné a dokonalé. Parmenidés v další části básně dodává důkazy pro své tvrzení, které jsou jádrem jeho myšlení.

„Nikdy nebylo ani nebude, protože jest nyní zároveň celé, jedno, souvislé. Neboť jaké zrození pro ně budeš hledat? Jakým způsobem a odkud vyrostlo? Nedovolím ti, abys řekl nebo myslel, že z nejsoucího: neboť není dovoleno říkat nebo myslet, že (to) není; a jaká potřeba by je mohla nutit, aby vyrostlo spíše později než dříve, pokud začíná z ničeho? Musí tedy být buďto úplně, nebo vůbec ne. Síla přesvědčení rovněž nepřipustí, aby z nejsoucího někdy vzniklo něco vedle něho.”¹²

Parmenidés udává pro nemožnost vzniku jsoucna pouze určitý počet argumentů. První z nich lze spatřit v otázce, odkud a jakým způsobem by jsoucno mohlo vyrůst? Aby mohl být možný vznik (*genesis*) a zánik (*olethros*) jsoucna, musí zde být něco, co je odlišné od čehokoliv, co existuje. Pokud je však “odlišným” míněné nebytí, pak jako činitele našeho vysvětlení užíváme něco, co není, což je samo o sobě nemožné.¹³ Pokud se jedná o argument, jakým způsobem by mohlo jsoucno vyrůst, odpověď lze hledat v principu dostatečného důvodu. Tento princip předpokládá, že vše, co vzniká, obsahuje princip rozvoje, který je

---

⁹ KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 319

¹⁰ KALANDRA, Závise. *Parmenidova filosofie*, s. 54.

¹¹ DK 28 B 8, 1-4 (Simplikios, *In Physica* 78, 8-13; 145, 1-4)

¹² DK 28 B 8 5-21 = Simplikios, in *Arist. Phys.* 78,5; 145,5.

¹³ HUSSEY, Edward. *Presokratici*, s. 116-117.

dostačující pro výklad jeho vzniku. Pokud však něco neexistuje, není ani možné, aby to tento princip obsahovalo.¹⁴

„Není ani rozdělené, protože je celé stejné; ani jej není zde více a jinde méně, neboť by mu bránilo držet pohromadě, nýbrž je plně jsoucna. A tak je souvislé: neboť jsoucí se blíží jsoucímu.”¹⁵

Tento zlomek ukazuje, že cokoliv je, tedy jsoucno, je souvislé a nedělitelné. Tuto souvislost lze popsat dvěma způsoby. Cokoliv je (jsoucno) je souvislé vnitřně nebo cokoliv je (jsoucno), je souvislé s něčím jiným na venek.¹⁶ Parmenidés tím míní, že jsoucno není v žádném smyslu ovlivněno nejsoucnem (žádná z jeho jmenovaných vlastností). Pokud by bylo ovlivněno nejsoucnem, mělo by to za příčinu úbytek jsoucna, a tím pádem i jeho neúplnost. Tento důsledek by byl tak v absolutním rozporu s Parmenidovou tezí, jež konstatuje, že nejsoucno nelze být předmětem myšlení.¹⁷

„Nehybné v mezích velikých pout je bez počátku a bez konce, neboť vznik a zánik byly zahánány do velké dálky a pravdivé přesvědčení je odstrčilo pryč. Zůstává tímtež na témže místě a spočívá o sobě a tímto způsobem upevněno bude setrávat i pak. Neboť mocná Nutnost je drží v poutech hranice, která je kolem dokola svírá.”¹⁸

Otázkou, která z tohoto odstavce vyvstává je, zdali se jedná o prostorový nebo časový počátek a konec. Pojem mez (*peiras*) v tomto odstavci je těžko objasnitelný a je jej jednodušší chápat jako prostorovou mez.¹⁹ Jiný pohled tvrdí, že s termínem “*peiras*” je spojena základní představa s koncem nebo ucelením něčeho. Termín je často používán k označení hranice, rozhodnutí ve sporu nebo závěru události. *Peiras* lze tedy chápat ve významu jako být ucelený.²⁰

Dle Kalandry Parmenides své tvrzení, že jsoucno je bez počátku a konce, opírá o fakt nemožnosti vzniku a zániku. Tím pádem je prostorová perspektiva zamítnuta. Kalandra dále spatřuje význam části zlomku *nehybné v mezích velikých pout* jako samotný obrat proti cyklickému procesu ionské *fysis*. Cyklický proces lze charakterizovat jako proces, který vylučuje jednotlivé věci ze substance a vede je opět zpět do ní, aby tak díky ní vznikaly nové

---

¹⁴KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 324.

¹⁵ DK 28 B 8,22-25 (Simplikios, *In Artis, Phys.* 144,29).

¹⁶ HUSSEY, Edward. *Předsokratci*, str. 117.

¹⁷ McKIRAHAN, Richard. *Signs and Arguments in Parmenides B8*, str. 190.

¹⁸ DK 28 B 8,26-31 (Simplikios, *In Arist. Phys.* 145,27).

¹⁹KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 326.

²⁰ HUSSEY, Edward. *Předsokratci*, str. 119.

světy. Parmenides však zastává názor, že bytí je nepřetržité a není tak možné rozlišovat jednotlivé časové úseky nebo světy, které vznikají a zanikají.²¹

Druhou zásadní otázkou, kterou z tohoto zlomku vyplývá je, zdali byl Parmenides odpůrce pohybu? Curd argumentuje, že začátek zlomku svádí k odmítnutí pohybu (*kinesis*), ale jedná se spíše o popření změny vlastnosti jsočina než samotného pohybu. Jsočina je ucelené a neměnné a nijak se nevyvíjí. Pokud by jsočina podléhalo procesu změny, připustilo by tak vznik a zánik, který Parmenides zamítl. Avšak odmítnutí vzniku a zániku není relevantní k odmítnutí pohybu.²² Pokud bychom ale připustili možnost pohybu jsočina, muselo by se z bodu A posunout do bodu, kde neexistuje, čímž bychom připustili existenci nejsoučina, která je nepřípustná.

„Proto je správné, že jsoucí není nedokonalé; neboť není takové, aby se mu něčeho nedostávalo-kdyby takové (ne)bylo, nedostávalo by se mu všeho”²³

Jsočina je podle Parmenida dokonalé, úplné, jelikož mu do jeho dokonalosti nic nechybí. Pokud by jsočina něco postrádalo, pak by nebylo nikdy úplné a nikdy by nedosáhlo svého naplnění. Parmenidés zde nepřipouští nehotové bytí.²⁴

2. Démokritos a jeho dílo

Ačkoli se k nejbolestnějším ztrátám v pramenech antické filosofie řadí právě ztráta spisů antických zakladatelů atomismu, někteří badatelé své úsilí nevzdali a vydali se na zdoluhavou pouť antickými prameny, která přinesla zásadní výsledek – zakladatelem atomismu je Leukkipops.²⁵ Přestože o Leukkipově životě víme velmi málo, dle Aristotela Leukkippos nejspíše svou atomistickou teorii vypracoval jako reakci na eleatskou nauku.²⁶ Naším předmětem v této studii ale není popsat Leukkipův život, nýbrž podrobit studii nauku jeho následovníka, Démokrita. Leukkipos samozřejmě přispěl k této nauce, a to zcela zásadním způsobem, ale počet jeho dochovaných fragmentů je zcela omezený a rozdíly mezi

---

²¹ KALANDRA, Závaš. *Parmenidova filozofie*, str. 78-79.

²² CURD, Patricia. *The Legacy of Parmenides*, str. 83-84.

²³ DK 28 B 8, 32-33 (Simplikios, In Physica 146, 5-6)

²⁴ KALANDRA, Závaš. *Parmenidova filozofie*, str. 83-84.

²⁵ MAKOVEL'SKIJ, Aleksandr Osipovič. *Zlomky starořeckých atomistů, s. II.*

²⁶ DK 67 A 7 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 8; 324b 35.

Leukkipovou a Démokritovou fyzikální doktrínou tak malé, že nejlepším východiskem pro tuto studii bude tyto dva filozofy vykládat zároveň.²⁷

Na rozdíl od Leukkipa, o kterém nevíme ani s jistotou, jestli skutečně žil, se stal Démokritos předmětem mnoha antických filozofů. Démokritos se narodil kolem roku 460. př. n. l. a pocházel z Abdér, podle některých jiných zdrojů z Milétu. Kromě Leukkipa, s kterým se sblížil a jehož nauku rozvinul, se sblížil též s Anaxagorou, i přes jejich výrazný věkový rozdíl. Podle Thrasylla byl Démokritos následovníkem pythagorojců, o čemž svědčí i spis, který je nazván po samotném Pythagorovi, od kterého převzal nejspíše i některé své teze.²⁸

Kromě toho, že Démokritos nenacházel podporu ve své tvorbě u samotných eleatů, z kterých vycházel, nenacházel podporu ani u samotného Platóna, o čemž popisuje i Aristoxenos v *Dějepisných poznámkách*, které hovoří dokonce o tom, že Platón chtěl Démokritovy spisy spálit.²⁹ Naopak u koho si Démokritos získal přízeň a měl tak vliv na jeho myšlenky, byl Aristoteléats.³⁰

Žádný z Démokritových spisů se nedochoval v dobrém stavu a existuje velmi málo fragmentů, které se týkají jeho stěžejních myšlenek. Díky Epikúrovi, který na jeho myšlenky navázal a rozvinul je, se tak některé Démokritovy teze zachovaly a měly tak vliv na západní vědu a filozofii.

Určitou představu o Démokritově díle lze získat ze seznamu knih, které zachoval Diogenes Laertius. Ten knihy uspořádal podle oblastí, včetně etiky, fyziky, matematiky, hudby nebo kosmologie, ale také se objevují spisy, které svou oblastí nelze zařadit ani do jedné z jmenovaných kategorií.³¹

2.1 Charakteristika atomů

Démokritova teorie za počátky (*archai*) všeho považuje atomy a prázdno. Tyto atomy (*atomos*) jsou plné, pevné a považované za plně jsoucí, kdežto prázdno je považováno za nejsoucno, které je prázdné a řídké. Pro atomy je charakteristické, že jsou nedělitelné a jejich počet je nekonečný. Pohybují se v místě, které je svou rozlohou nekonečné. Toto místo

---

²⁷ PATOČKA, Jan. *Nejstarší řecká filozofie*, s. 243.

²⁸ MAKOVEL'SKIJ, Aleksandr Osipovič. *Zlomky starořeckých atomistů*, s.73-75.

²⁹ DL X,360.

³⁰ BERRYMAN, Sylvia. Democritus.

In: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=democritus> [cit. 27.04. 2024]

³¹ BARNES, Jonathan. *Early Greek Philosophy*, s. 245.

je nazýváno prázdno, nic a neomezeno, kdežto atomy jsou nazývané cosi, tuhé, jsoucí. Samotné atomy neboli substance jsou tak malé, že je nelze zachytit naším zrakem.³²

Je možné si povšimnout, že oproti Parmenidovi, který považoval jako jediný možný předmět myšlení neměnné, úplné jsoucno, Démokritos tuto tezi přejímá a na rozdíl od Parmenida svou nauku obohacuje o nejsoucno jako další předmět zkoumání, který je myslitelný.

Podle Démokrita ale také Leukkipa, na kterého Démokritos navázal, mezi sebou mají atomy určité rozdíly. Jedná se o: tvar, uspořádání a polohu. Atomy se podle Démokrita liší podobou neboli tvarem, uspořádáním neboli dotykem a obrácením neboli polohou. Vzhledem k nekonečnému počtu atomů, nebyl každému z nich určen jednotlivý tvar, jelikož by jich bylo nekonečně mnoho. Pouze ohni byl určen kulový tvar a vodu a vzduch rozlišili na základě velikosti a malosti atomů.³³ Atomy jsou velikostně neomezené a podle Démokrita mohou být dokonce velké.³⁴

Pohyb atomů v nekonečném prázdnu zapřičiňuje to, že do sebe atomy narážejí a splétají se díky různosti svých tvarů. Některé jsou křivé, druhé kulovité, třetí háčkovité, ale jak je zmíněno v předchozím odstavci. Počet tvarů atomů je nekonečný a přesně nelze určit. Díky různosti jejich tvarů pospolu atomy nějaký čas sounáleží. I když se na první pohled může zdát, že tato teorie vede k tomu, že se jsoucno (atom) skládá z více jsoucnen, není tomu tak. Díky různým tvarům pospolu atomy sice pobývají, ale jen do té doby, dokud nepřijde z okolí nutnost, která je od sebe rozptýlí.³⁵

2.2 Pohyb atomů

Démokritos neuznává žádný pohyb, který by pocházel z vnějšího prostředí. Samotné atomy nemají podle něj žádný počátek v pohybu, nýbrž jejich pohyb je jejich neodlučitelnou vlastností, která je zde s nimi od jejich počátku.³⁶

Každý atom je obdařen pohybem, který je nutný k jeho samotné existenci. Avšak je nutné rozlišit, zdali se jedná o pohyb prvotní nebo druhotný. K tomu, aby se atomy pohybovaly, je nutné nekonečné prázdno. Atomy se v tomto prázdnu různě pohybují, jelikož

---

³² KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsokratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 531-534.

³³ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*, s. 72.

³⁴ BAILEY, Cyril B. *Epicurus: The Extant Remains*, s. 204.

³⁵ GRAHAM, Daniel W.. *The Texts of Early Greek Philosophy: The Complete Fragments and Selected Testimonies of the Major Presocratics*, s. 527

³⁶ SVOBODA, Karel. *Řečí atomisté*, s. 20-21.

nemají stejnou rychlost pádu. Na rozdíl od Leukkipa, který vyvozoval charakter prvotního pohybu z tvarů atomů, Démokritos jako prvotní fakt tohoto pohybu řadil nutnost, která je základem vzniku všeho.³⁷ Nutnost lze chápat jako sílu, která způsobuje, že se věci musí stát a Démokritos ji velmi často spojoval právě s pohybem. Podle Démokrita se totiž žádná událost neděje jen tak, ale zkrátka musela nastat. Tím Démokritos naznačil, že všechny události mají určité příčiny a nic nevzniká náhodou.³⁸ Démokritos se svou nutností dokonce snaží popírat i účelovost přírody. Tato teze má však své mezery, jelikož nelze něco, co vzniká nebo se děje na základě pravidelnosti přírody, přirovnávat k nutnosti.³⁹ Jako druhotný pohyb Démokritos charakterizoval, když samotný pohyb vyvolá srážku atomů.⁴⁰

„Ony podstaty se vzájemně sváří a pohybují v prázdňém prostoru pro svou nepodobnost i pro ostatní uvedené rozdíly a pohybující se padají na sebe a splétají se takovým spletením, které sice působí, že se dotýkají i jsou blízko sebe, avšak nikterak z nich nečiní doopravdy jednu přirozenost, neboť je zcela pošetilé, že by se dvě nebo více věci mohly stát někdy jednou. Ale že podstaty spolu trvají navzájem po nějaký čas, za příčinu toho uvádí spojování a vzájemné chytání tělísek, neboť jedna z nich jsou šikmá, druhá mají podobu háčku udice, jiná jsou dutá, jiná vypuklá a jiná mají nesčetné jiné rozdíly. Domnívá se pak, že se tak dlouho sebe drží a u sebe trvají, až přistoupí z okolí nějaká silnější nutnost, jimi zatřese a je od sebe rozptýlí.“⁴¹

O tom, zda Démokritos přisuzoval atomům váhu se již dlouho vedou mezi badateli spory. Některé zlomky poukazují na to, že Démokritos váhu atomům připisoval (A 131, A 135). Jiné zlomky přitom zamítají, že by Démokritos přisuzoval atomům váhu, nýbrž koncepci váhy jako takové přisuzují Epikúrovi. Na samotný pohyb atomů má tedy nepochybně vliv váha, ale také tvar a předchozí pohyby kolidujících tělísek. Atomy se pohybují v prázdnu, kde do sebe narážejí a za předpokladu, že mají tvar, který do sebe zapadá se spojí. Například atom, který má háčkovitý tvar se může spojit s atomem, který do jeho tvaru zapadá. Tyto dva atomy, které setrvávají pospolu se mohou srazit s dalšími atomy, které svými tvary zapadnou do již vzniklého komplexu atomů. Jejich spojením pak vzniká viditelné složené těleso, kterému mohou být připisovány vlastnosti. Pokud však atomy disponují

---

³⁷ SVOBODA, Karel. *Řečtí atomisté*, s. 21.

³⁸ TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *The Atomists, Leucippus and Democritus Fragments With Translation and Commentary*, s. 199.

³⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Antická teorie atomu*, s. 56.

⁴⁰ SVOBODA, Karel. *Řečtí atomisté*, s. 21.

⁴¹ DK 68 A 37 = Simplicios, In De caelo 294,33 Heib. (podle př. K. Svobody).

tvarem, který do sebe nezapadá, výsledkem bude jejich odskok. Tento pohyb Démokritos charakterizoval jako mechanický neboli vibrace.⁴²

2.3 Kosmologie

Démokritovy kosmologické představy o vznikání či zanikání země, charakteristice Měsíce a Slunce nebo charakteristice nebeských těles, vycházejí z Leukkipovy, ale také Anaxagorovy nauky.⁴³ Ba dokonce Démokritos učení o povaze Měsíce a Slunce formuloval úplně stejně jako Anaxagoras.⁴⁴

O představě toho, jak vzniká svět, Démokritos nalézá inspiraci u Leukkipa. Podle Démokrita existuje nekonečný prostor, v němž se pohybuje nekonečné množství atomů. Tyto atomy, které se od sebe odlišují tvarem, uspořádáním a polohou, se shlukují do velkého prázdna, kde vzniká vír. To způsobuje otřes atomové masy, ve které se stejné atomy řadí ke stejným atomům a atomy, které bránily díky svému množství pohybu (jemnější tělíska) propadávají do vnějšího prázdna. Na základě toho se celá masa shlukuje do kulovitého tvaru, okolo kterého se tvoří blána. Tělíska se díky odporu středu víří dokola, vnější blána se ztenčuje, zatímco sousední tělíska se v doteku s vírem neustále sbíhají dohromady, díky čemuž vzniká Země. Tělíska z vnějšku, která se do blány zaplétávají, vytvářejí tkáň, která je bahnitá a vlhká, avšak postupně vysychá a dává za vzniku substanci nebeských těles.⁴⁵

Démokritos nerozlišoval dvě odlišné sféry, a to nebeskou a pozemskou přírodu, ale potvrdil, že Země není jedinou planetou, na které existuje život. Podle Démokrita existují i jiné planety, na kterých existují podmínky pro život. Těchto planet existuje nekonečné množství. Tyto světy vznikají a zanikají, některé rozkvétají, kdežto jiné hynou.⁴⁶ Světy se mezi sebou liší velikostí. Některé světy mají slunce a měsíc, některé zase ne nebo v některých světech je slunce větší či četnější. Vznik a zánik způsobuje, že vzdálenost mezi světy není stejná. Některé teprve vznikají, jiné hynou, přičemž na sebe padají. Na některých světech je možná existence živočichů a rostlin a na některých zase ne.⁴⁷

---

⁴² KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 545.

⁴³ HEATH, Thomas. *Aristarchus of Samos, the Ancient Copernicus: A History of Greek Astronomy to Aristarchus, Together with Aristarchus's Treatise on the Sizes and Distances of the Sun and Moon*, s. 121.

⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Nejstarší řecká filozofie*, s. 247.

⁴⁵ KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 536-539.

⁴⁶ SVOBODA, Karel. *Řečtí atomisté*, s. 29.

⁴⁷ KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 537.

Co se týče tvaru Země, Démokritos ji považoval za podobnou kruhu, ale vyhloubenou uprostřed.⁴⁸ Na rozdíl od Anaxagory, který tvrdil, že je plochá země nadnášena vzduchem a jím podpírána, Démokritos tvrdil, že země jako taková je v rovnováze a není nutné, aby se pohybovala.⁴⁹ Tento fakt podporuje i to, že podle Démokrita na počátku Země bloudila pro svou malost a lehkost, avšak přítokem atomů znehybněla a ustrnula uprostřed světa.⁵⁰

Mezi základní nebeská tělesa, která Démokritos charakterizoval, lze řadit Měsíc a Slunce. Měsíc i Slunce jsou charakterizovány jako rozpálená tělesa, která se skládají z hladkých kruhovitých tělísek. Přičemž Slunce je přirovnáváno ke kameni a pro Měsíc je typické, že se na něm vyskytují hory, roviny a propasti. Měsíc se přitom nachází ve stejné rovině se Sluncem, od něhož přijímá a zachycuje paprsky, čímž způsobuje, že Měsíc je viditelný.⁵¹

Dalším nebeským tělesem jsou hvězdy, které Démokritos charakterizoval jako kameny. Hvězdami také vysvětluje vznik Mléčné dráhy:

„Démokritos se svými stoupenci říká, že Mléčná dráha je světlo některých hvězd, neboť Slunce, zapadajíc pod Zemi, nevidí některé hvězdy. Světlo těch hvězd, které jsou Sluncem spatřovány, není tedy vidět, neboť tomu brání sluneční paprsky. A kterým hvězdám stojí v cestě Země, takže nejsou viděny Sluncem, těch vlastní tělo je, jak tvrdí, Mléčná dráha.“⁵²

Mléčná dráha se skládá ze světél hvězd, které Slunce nevidí, když zapadá pod zem. Množství malých hvězd se nachází tak blízko u sebe, že úzké mezery mezi nimi se zdají být pokryty světlem hvězd, což vytváří efekt souvislého světelného tělesa.⁵³ Nejjasnější hvězdu, tedy kometu, charakterizuje jako konjunkci⁵⁴ planet (Saturn, Jupiter, Venuše, Mars, Merkur), když se přiblíží a zdají se, že se dotýkají.⁵⁵

---

⁴⁸ Nebo také, jak zmiňuje Aetios (A 94): Démokritos učí, že má Země v ploše tvar disku a že je uvnitř dutá.

⁴⁹ HEATH, Thomas. *Aristarchus of Samos, the Ancient Copernicus: A History of Greek Astronomy to Aristarchus, Together with Aristarchus's Treatise on the Sizes and Distances of the Sun and Moon*, s. 123-124.

⁵⁰ MAKOVEL'SKIJ, Aleksandr Osipovič. *Zlomky starořeckých atomistů*, s. 35.

⁵¹ HEATH, Thomas. *Aristarchus of Samos, the Ancient Copernicus: A History of Greek Astronomy to Aristarchus, Together with Aristarchus's Treatise on the Sizes and Distances of the Sun and Moon*, s. 123.

⁵² DK 68 A 91.

⁵³ HEATH, Thomas. *Aristarchus of Samos, the Ancient Copernicus: A History of Greek Astronomy to Aristarchus, Together with Aristarchus's Treatise on the Sizes and Distances of the Sun and Moon*, s. 125.

⁵⁴ Spojení dvou nebeských těles.

⁵⁵ Srv. DK 68 A 92.

2.4 Smyslové vnímání

Po kosmologických úvahách se podívejme na to, jak atomisté obecně chápali lidské poznání. Člověk je pro ně složeninou atomů a prázdna. Takové poznání je u Démokrita čistě rozumové. Jen rozum má schopnost nahlédnout a rozpoznat tuto metafyzickou rovinu, ve které se vše odehrává. Jak je to však se smyslovým vnímáním a dalšími věcmi? Otázka smyslového poznání je na základě dochovaných fragmentů sporná a jedná se dle badatelů o otevřenou otázku. Některé zlomky odkazují na to, že smysly jako takové byly pro Démokrita nespolehlivé⁵⁷, ale některé zlomky mu připisují učení, že všechna zdání jsou pravdivá⁵⁸, což ho pojí s Protágorovou koncepcí.⁵⁹ Protágoras zastával názor, že každý jev je pravdivý, avšak ve vztahu k člověku a k jeho prožívání. Příkladem může být vítr, který se někomu může jevit studený, ale někomu jinému se může jevit teplý. Na rozdíl od Protágora, který přijal obě možné varianty jako pravdivé, Démokritos usoudil, že ani jedna z možných variant není pravdivá.⁶⁰

„Existují dvě podob poznání, pravé a temné. K temnému poznání patří toto vše: zrak, sluch, čich, chuť, hmat. Pravé poznání je od nich oddělené. Když temné poznání nemůže vidět nic menšího, ani slyšet, ani čichat, ani chutnat, ani vnímat hmatem, ale něco jemnějšího..“⁶¹

Tento zlomek pouze potvrzuje Démokritovu nedůvěru ve smysly. Démokritos zmiňuje dvě formy poznání, a to temné a pravé. S pravým poznáním je spojen rozum, kterému je připsána spolehlivost na rozlišování pravdy, kdežto s temným poznáním jsou spojené smysly, které jsou v rozlišování pravdy omylné.⁶²

Démokritos smyslové kvality přičítal také tvarům čili atomům. Na jedné straně smyslové kvality přičítal objektivitě neboli, že jsou součástí samotných atomů například tvrdost či měkkost, na druhé straně však smyslové kvality záleží i na subjektivitě člověka jako je například barva či chuť. Z toho tedy plyne, že na smyslovém vnímání se sice podílí

⁵⁷ DK 68 B 9, DK 68 A 110, DK 68 A 59.

⁵⁸ DK 67 A9, DK 68 A 112.

⁵⁹ TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *The Atomists, Leucippus and Democritus Fragments With Translation and Commentary*, s. 141.

⁶⁰ KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*, s. 527-528.

⁶¹ DK 68 B 11.

⁶² BARNES, Johnatan. *Early Greek Philosophy*, s. 253.

subjektivita člověka, ale vždy je potřeba předpokládat přítomnost atomů a prázdna. Příkladem této teze je barva, která vzniká na základě určité polohy a tvaru atomů.⁶³

Univerzálním smyslem, díky kterému jsme schopni zachytit všechny vnímatelné předměty, je podle Démokrita hmat.⁶⁴ O jeho charakteristice se však ze žádného z dochovaných zlomků nezmiňuje. Avšak smysl, o kterém pojednává nejvíce je zrak.

„Vidění vysvětluje zrcadlením... Obraz nevzniká hned v zornici, nýbrž vzduch mezi okem a viděným předmětem je utvářen podle toho, jak je stlačován viděným předmětem i vidoucím okem, neboť ze všeho stále něco vytéká. Potom vzduch, jsa tuhý a máje jinou barvu [než zornice], se obráží ve vlhkých očích. A tuhá věc onen obraz nepřijímá, zato vlhká jej propouští. Proto jsou vlhké oči způsobilejší k vidění než suché, zvláště je-li vnější obal co nejjemnější a nejhustší, je-li vnitřek co nejměkčí, prostý hustého a silného masa i husté a tučné vlhkosti, a jsou-li žíly v očích přímé a suché, aby se připodobnily obrazům, neboť každá věc poznává nejspíše, co je jí příbuzné.“⁶⁵

Obrazy proudí v nepřetržitých řadách z povrchu věcí a putují vzduchem. Obrazy tak před sebou tlačí prostředí vzduchu a při přiblížení se k pozorovateli, se proudění z oka s těmito obrazy setká a pozmění je tak, aby do oka vstoupily. Výsledkem tedy, že určité obrazy působí na naše oko a zapříčiňují to, že vidíme.⁶⁶

Se zrakem souvisí i koncepce barev, která sama o sobě neexistuje, nýbrž, jak jsme již zmínili, vzniká díky určité poloze a tvarů atomů. Démokritos vymezil čtyři základní. Bílou, červenou, černou a žlutozelenou. Bílá je hladká, jasná. Musí mít jasné přímé průduchy, které musí být průhledné. Černá je složená z tvarů drsných, nepravidelných a nestejných. Ty vrhají stíny a průduchy v nich nejsou přímé a snadno průchodné. Červená se skládá z atomů, které jsou podobné teplu, jen jsou větší. Jako důkaz lze uvést červenání, které je způsobené zahříváním. Žlutozelená barva se skládá z tuhé podstaty a prázdného prostoru. Ostatní barvy pak vznikají smíšením těchto čtyř barev. Jako příklad lze uvést barvu mědi, která se skládá z bílé a červené.⁶⁷

Dalším smyslem, který můžeme zmínit je chuť. Ta se podle Démokrita skládá z určitých tvarů. Sladká chuť kulatá a skládá se z okrouhlých malých tvarů, proto se rozlije po celém těle a prochází jim pomalu. Ruší ostatní chuti, protože vniká mezi tvary a nutí je se pohybovat.

---

⁶³ GADAMER, Hans-Georg. *Antická teorie atomu*. In: *Kosmos a živly*, s. 57-58.

⁶⁴ ENGLISH, Robert B.. *Democritus' Theory of Sense Perception*, s. 217.

⁶⁵ DK 68 A 135 = Theophrastos, *De sensu et sensibilibus* 49-83 (Dox. 513).

⁶⁶ ENGLISH, Robert B.. *Democritus' Theory of Sense Perception*, s. 217.

⁶⁷ SVOBODA, Karel. *Řečí atomisté*, s. 167-168.

Trpká chuť je definována jako velká, drsná, mnohoúhelná a nezaokrouhlená. Když se atomy trpké chuti dostávají do těla, ucpávají cévy a zabraňují tak činnosti střev. Kyselá je ostrá svým objemem, hranatá, zahnutá, tenká a nezaokrouhlená. Pro svou ostrost rychle a všude proniká a díky své hranatosti svírá a stahuje. Zahřívá tělo, protože v něm vyváří dutiny a nejvíce se zahřívá, jelikož je v ní nejvíce prázdná. Palčivá chuť je zaokrouhlená, tenká, hranatá a zahnutá. Pro svou mnohoúhelnost zahřívá a taví svou drsností. Slaná chuť je hranatá, velká, křivá a rovnoramenná. Hořká chuť je zaokrouhlená, hladká, zakřivená a malá. Její atomy mají povrch se záhyby, jež způsobují, že je chuť lepkavá a slizká. Poslední mastná chuť je tenká, kulatá a malá.⁶⁸

2.5 Koncepce duše

Nyní se zaměříme na koncept duše, která je obecně v řeckém kulturním prostředí chápána jako oživovací a řídicí princip všeho živého. Lze říci, že je to právě různé pojetí duše, na čem lze dobře sledovat pluralitu filosofických nauk doby. Jaká je tedy duše podle Demokrita? G. Vlastos přichází s tvrzením, že Démokritos byl ovlivněn dobovou medicínou, která předpokládala, že inteligence má tělesný základ nebo že duševní nemoci mají tělesnou příčinu. Například Hippokratés, který se zabýval koncepcí duševních poruch, viděl jejich příčinu v nerovnováze tělních tekutin.⁶⁹ Nebo námi již zmiňovaný Parmenidés ve svém zlomku podotýká, že interakce vnějších podmínek (smysly) s našimi těly, představuje důležitý předpoklad pro jakýkoliv druh uvědomění.⁷⁰ Démokritos se rozhodl k těmto metodám přiklonit s tím rozdílem, že příčiny pojetí nemoci nevztahoval pouze na tělesnou schránku, ale také na životní aspekty.⁷¹

„Proto někteří mínili, že duše je ohněm; neboť ten je z prvků nejvíce jemný a nejméně hmotný a mimoto především uvádí do pohybu sebe sama i ostatní. Démokritos se vyjádřil ještě určitěji, ježto uvedl příčinu obojího; duše prý je totožná s rozumem a tento prý náleží k původním a nedílným tělesům a pro svou jemnost a tvar je pohyblivý; z tvarů nejpohyblivějším tvarem pak nazývá kulatý; a takový prý je rozum a oheň.“⁷²

Jeho pohled na duši kontrastuje s pohledem jiných starořeckých filozofů jako například Platónem, kteří duši viděli jako nehmotnou a nesmrtelnou. Démokritovo materiální pojetí

⁶⁸ CARTLEDGE, Paul. *Democritus*, s. 28-29.

⁶⁹ HOSÁK, Ladislav. *Příčiny duševních poruch – obecné aspekty*, s. 8.

⁷⁰ B 16 = Aristotelés, *Metaphysica* IV, 5; 1009b 21 (cfr. A 46).

CURD, Patricia. *Thinking, Supposing, and Physis in Parmenides*.

In: <https://journals.openedition.org/etudesplatoniciennes/741> [cit. 26.04. 2024]

⁷¹ VLASTOS, Gregory. *Ethics and Physics in Democritus*, s. 578-579.

⁷² DK 68 A 101.

duše však zasahuje i do jeho psychologie a koncept duše vysvětluje za pomoci atomů. Člověk se skládá z atomů, které tvoří duši, ale také lidskou schránku neboli tělo. Atomy, které tvoří duši, jsou kulovitého tvaru vzhledem k jejich podobnosti s atomy ohně a svým rychlým pohybem zapřičiňují pohyb atomů, které tvoří tělesnou schránku. Specifičnost těla a duše je přitom způsobena rozdílností tvarů atomů a jejich vzájemným spletením.⁷³

Duše se dělí na dvě části, a to rozumnou a nerozumnou. Démokritos neučil žádný zásadní rozdíl, který by je od sebe odlišoval, obě části shrnul jako fyzickou strukturu sférických atomů, které prostupují celým tělem. Tato totožnost duše a mysli zahrnovala i totožnost jejich funkcí. Démokritos vysvětloval myšlení, činnost rozumné duše, stejným způsobem jako vnímání, které je jednou z funkcí nerozumné duše. Oba procesy jsou výsledkem dopadu na duši extrémně jemných, rychle se pohybujících mas atomů, které jsou neustále vysílány v nepřetržitých tocích na povrch všeho kolem nás.⁷⁴

Zásadním procesem je dýchání, které umožňuje udržování atomů duše v tělesné schránce. Ve vzduchu je totiž obsaženo množství těchto atomů duše, které při procesu dýchání vstupují do živočišné schránky.⁷⁵ Procesem, který způsobuje zánik nebo částečnou ztrátu těchto atomů duše, je spánek.⁷⁶ Duše je tedy, stejně jako tělo, smrtelná.

2.6 Přejchod mezi Eleaty a Atomisty

Jednou ze zásadních nauk, které ovlivnily atomistické pojetí, je Parmenidova koncepce jsočina. Jak je již zmíněno v první kapitole, Parmenidés se ve své básni výhradně zabýval zejména otázkou, jakým způsobem a za jakých podmínek, lze uvažovat o jsočím jakožto o „okrouhlém srdci pravdy“. Jedná se o myslitelný předmět zkoumání a charakterizoval ho jako neměnné, úplné, nevzniklé – nezanikající, podobné kouli. Kdežto nejsoucí označil jako neprozkoumatelné, již ze své podstaty, a tedy zcela nemyslitelné, a proto ho své koncepci zcela zavrhl. Jsoucí a nejsoucí je tedy kontradiktorické – vzájemně se vylučují. Lze jít pouze po jedné cestě zkoumání. Takové pojetí pak argumentačně vede k odmítnutí pohybu, neboť není místa, odkud by povstával. Myslet jsočí a pohyb společně není možné a vede do *aporií*, které potom ukazuje jeho žák Zenón. Atomisté sice z Parmenidovy teze na jsočino vycházeli, ale tuto koncepci zásadně modifikují. Napadají samotný základ jeho myšlení, když ruší kontradiktorický vztah (jsočí je, nejsoucí není) a

---

⁷³ HAVLÍČEK, Aleš. *Péče o duši u Démokrita*.

In: https://www.reflexe.cz/Reflexe_23/Pece_o_dusi_u_Demokrita.html [cit. 26.04. 2024]

⁷⁴ TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *The atomists, Leucippus and Democritus Fragments With Translation and Commentar*, s. 196

⁷⁵ MYŠIČKA, Stanislav. *Démokritos o podstatě duše a její smrti*, s. 110.

⁷⁶ MRÁZ, Karel. *Řečí atomisté*, s. 31.

přiznávají existenci nejsoucím jakožto prázdnu, ve kterém se pohybuje nekonečné množství plně jsooucích atomů. Díky prázdnu se mohou atomy pohybovat. Toto je bod, ve kterém se Parmenidés a atomisté lišili. To je nutné k tomu, aby se atomy v prázdnu mohly pohybovat, a to je jejich přirozenou součástí od jejich počátku. S obdobnou atomistickou teorií se setkáme i u Epikúra, který ji však obohacuje svými etickými prvky. Podívejme se tedy nyní, jak atomistickou doktrínu rozvíjí.

3. Epikúros a jeho dílo

Epikúros se narodil v roce 341 př. n. l. na ostrově Samos a jako zásadní postava hellénistické filozofie, po sobě zanechal velmi významný odkaz v oblasti moderní psychologie, ale také etiky. Svou naukou předčil obraz starověké doby, zejména v jeho pohledu na teologické skutečnosti, a svým hédonistickým postojem výrazně ovlivnil mnoho badatelů. V jeho filozofickém myšlení navazuje na materialistické prvky, které čerpal z atomistického systému Démokrita.

O Epikúrově životě se dozvídáme prostřednictvím Diogena Laertia, jenž je hlavním pramenem Epikúrovy etiky i fyziky. Kniha *Životy významných filozofů* zaznamenává Epikurovy dopisy svým žákům, v nichž stručnou formou překládá svou nauku.

Jako další zásadní zdroj nesmíme opomenout zmínit Lucretia, který svou básní *De rerum natura* neboli *O Přírodě* objasňuje některé části epikureiských zlomků, které nejsou dochovány. Mnoho odkazů z Epikúra rovněž čerpáme z dochovaných spisů římského politika a myslitele Cicera. Ten se kriticky vymezoval vůči epikurejským autorům. Díky tomu se však dochovaly mnohé nauky, které máme spojeny s Epikúrem a jeho etikou.⁷⁷

3.1 Pojetí atomů

Ústředním bodem, který popisuje Epikúrov systém atomistických principů, je dílo *List Hérodotovi*. V něm Epikúros stanovuje určité body, které nejsou na první pohled zjevné, ale je nutné o nich uvažovat. Prvním bodem, jež Epikúros definuje je, že nic nevzniká z toho, co není. Tento bod lze vyložit tak, že každá věc z něčeho vzniká, má svůj počátek (*archai*). Se vznikáním souvisí i zanikání. Dle Epikúra je zde nějaký prostor, ve kterém věci zanikají. Pokud by takový prostor neexistoval, nebyl by zánik ničím omezen, což by mělo za dopad, že by vše podlehl v nejsoucno. Druhým bodem je, že souhrn věcí neboli celek, je stále stejný, neměnný. Celek je složen z těles a prázdna. Prázdno je nezbytné k tomu, aby se tělesa měla

---

⁷⁷ KONSTAN, David. *Epicurus*. Dostupné online z: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=epicurus>

kde nacházet a měla možnost se pohybovat. Kromě těles a prázdna nemůže být nic dalšího předmětem myšlení.⁷⁸

Abychom se dostali k tomu, jak Epikúros charakterizoval atom a jeho vlastnosti, je nutné navázat na koncepci těles.

„Dále, tělesa se dělí na složeniny a na tělesa, z nichž jsou složeniny vytvořeny. Tato tělesa nejsou dělitelná a neměnitelná, nemá-li všechno zaniknout v nejsoucnu, nýbrž má-li zůstat při rozkládání složenin něco trvalého; jsou svou přirozeností celistvá, nemajíce več nebo jak by se rozložila. Z toho tedy plyne, že počátky věci jsou nedělitelná jsoucna tělesné podstaty.“⁷⁹

Dělením těles na složeniny, které se dále dělí na tělesa (atomy) se tedy dostáváme k samým základům, a to atomům. Těm Epikúros, stejně jako Démokritos, přisoudil základní vlastnost a to nedělitelnost. Atomy jsou tedy úplné a nedělitelné.

I přes to, že atomy nelze dělit, nejsou to nejmenší možné jednotky Epikúrovy nauky. Na rozdíl od Démokrita, který atom považoval za nejmenší možnou jednotku atom, Epikúros považuje za nejmenší možnou jednotku tzv. *minima*. Tato minima jsou stejně jako atomy nedělitelná a jejich konečný shluk tvoří základ atomu.⁸⁰

„Démokritos jmenoval dvě vlastnosti těles, velikost a tvar, Epikúros však k nim přidal třetí, tíhu, neboť jak říká, je nutné, aby se tělesa pohybovala úderem tíhy“⁸¹

Podobně jako Démokritos určil u vlastností atomů velikost, tvar či jak se pohybují, Epikúros na jeho charakteristiku navazuje a některé jeho názory přejímá či prohlubuje. Podle Epikúra se všechny základní složky skládají z atomů a prázdna. Tyto atomy jsou v neustálém pohybu a stejně jako prázdno nejsou pozorovatelné našim zrakem. K jejich základním vlastnostem patří velikost, tvar, přičemž Epikúros připisuje novou vlastnost atomů a to tíhu. Ta je nutná k tomu, aby se atomy mohly pohybovat.⁸² Epikúros také zastává názor, že počet atomů je nekonečný, ale každý má zcela jiný tvar. Tento tvar není nekonečný, pouze jej nejde přesně určit.⁸³ Tvar atomů je dán uspořádáním minim (minimálních částí) v atomech.⁸⁴

---

⁷⁸ BRAD, Inwood, GERSON, L. P. *Hellenistic Philosophy: Introductory Readings*, str. 5.

⁷⁹ DL X,396.

⁸⁰ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 51.

⁸¹ DK 68 A 47

⁸² KONSTAN, David. *Atomism*, s. 88.

⁸³ WILSON, Catherine. *Epicureanism: A Very Short Introduction*, s. 9.

⁸⁴ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 51.

„Dále si nesmíme myslit, že je mezi atomy zastoupena každá velikost, nechceme-li, aby nám to vyvrátilo smyslové jevy: že však jsou určité rozdíly ve velikosti, je třeba připustit, ježto je-li tomu tak, lépe se vyloží citové a vjemové děje. Atomů každé velikosti jednak není třeba k tomu, aby vznikly rozdíly ve vlastnostech věcí, jinak by bylo v tomto případě nutné, aby se nám naskytly i viditelné atomy. Něco takové se však nepozoruje a ani si nelze představit, jak by se atom mohl stát viditelným.“⁸⁵

Dalším bodem, který Epikúros připouští je, že existují určité rozdíly ve velikosti atomů, ale ne všech velikostí. Určitý rozdíl ve velikostech postačuje k vysvětlení citových a vjemových dějů, ale pokud by existovaly atomy všech velikostí, mohly by být příliš velké a stát se viditelné, což je nepřijatelné. Atomy jsou neviditelné a nelze je pozorovat zrakem.⁸⁶ Velikost atomů, stejně jako u tvaru, ovlivňují *minima* (minimální části), podle jejichž počtu je velikost atomů udávána.⁸⁷

3.2 Pohyb atomů

Do této doby se nám Epikúrova nauka o atomech a jejich charakteristice částečně shodovala s Démokritovou představou atomů a jejich vlastností. Zásadní však zlom nastává u pohybu atomů, který oba myslitelé vykládali zcela odlišným způsobem.

Pohyb, stejně jako u Démokrita, není připisován vnějším prostředním, ale je součástí atomů od jejich počátku. Atomy se podle Epikúra pohybují v prázdnu, a to stejnou rychlostí, i pokud mají mezi sebou rozdílnou váhu, takže se těžší atomy nebudou pohybovat rychleji než lehčí atomy.⁸⁸ Jejich tíže způsobuje, že atomy se nepohybují bezmezně po celém prázdnu, nýbrž se pohybují pouze svislým pádem.⁸⁹

Pokud bychom si ale tento základní Epikúrův koncept pohybů atomů představili, záhy bychom zjistili, že by nemohlo docházet ke vzniku složenin, jelikož se atomy pohybují pouze směrem dolů a není tak možné, aby docházelo ke spojení atomů mezi sebou. Avšak i pro tento mlhavý pohybový koncept nachází Epikúros východisko.

„Přitom však ještě si přeji, bys dospěl k poznání toho: kdykoli dolů přímo jsou prázdňým prostorem hnány prvky (atomy) svou vlastní tíhou, tu se stává zpravidla téměř

---

⁸⁵ DL X,401.

⁸⁶ BAILEY, Cyril B. *Epicurus: The Extant Remains*, s. 204.

⁸⁷ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 51.

⁸⁸ DL X,397.

⁸⁹ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 54.

*někde a někdy, že si stranou odbočí z dráhy, ovšem jen tolik, že můžeš snad mluvit o změně směru. Kdyby tak nemohly stranou se odchýlit, všechno by dolů tak jako dešťové kapky vždy padalo hlubokým prázdňem, setkání prvků (atomů) spolu a náraz by nemohl vzniknout: příroda nikdy by nic tak nemohla přivést k zrodu.*⁹⁰

Žádný přesný fragment, ve kterém by Epikúros pojednával o tomto východisku, se bohužel nedochoval, a tak je nutné se odkázat v řešení zmíněné problematiky na Lucretia. Ten se ve svém díle *O přírodě* zmiňuje o schopnosti atomu vychýlit se z předem určené trajektorie.

Epikúros tuto odchylku zmiňuje ve dvou oblastech, a to v oblasti lidského jednání a v oblasti pohybové. Podle Epikúra je možné, aby se atom, který se pohybuje svislým pádem, vychýlil z dráhy, čímž způsobí, že se atomy začnou vzájemně srážet.⁹¹ Díky pevnosti atomu v jeho středu a kraji, je účinkem srážky mezi atomy zastavení atomárního pohybu. Po tomto pohybu následuje odrazení se atomů od sebe, čímž se změní směr pohybu atomů. V některých případech se atomy, které se srazily za účelem se odrazit, do sebe zaklesnou, čímž vytvoří složené těleso.⁹² Avšak výskyt této výchylky atomu je časově neurčitý, tudíž nelze předpokládat, kdy se atom ze své trajektorie vychýlí.⁹³ Můžeme tak vidět, že proti Démokritově koncepci, která pokládala za hybatele atomů nutnost, se Epikúros zcela odklonil a atomům určil svévolnou možnost se z trajektorie kdykoli odchýlit.

3.3 Kosmologie

Základní představy o světě, nebeských tělesech a jejich vzniku Epikúros shrnuje ve svém dopise *Epikúros pozdravuje Pýthoklea*. Podobně jako v koncepci pohybu atomu, se i zde Epikúrovy představy budou zásadně lišit od těch Démokritových.

Abychom vysvětlili vznikání světů u Epikúra, je nutné zmínit jeden zásadní rozdíl. Atomisté za počátky všeho považují atomy a prázdno, které je svou rozlohou neomezené. Zásadní rozdíl však přichází, když Epikúros zmiňuje tzv. *mezišvětí*, kterým charakterizuje vzdálenost mezi světy v prostoru, který obsahuje mnoho prázdna. Tímto se tak vymezuje oproti Leukippovi, který uznával pouze plně prázdňý prostor.⁹⁴

---

⁹⁰ De rerum nat. II,216-224.

⁹¹ KONSTAN, David. *Atomism*, kapitola II..

⁹² LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 57.

⁹³ SEDLEY, David. *Epicureanism*. Dostupné online z: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 22.04. 2024]

⁹⁴ DL X,409.

K tomu, aby vznikl svět, je podle Epikúra nutná v jedné části vesmíru velká koncentrace semen neboli hmoty, která se vyplavila z mezisvětí nebo z jiného světa. Tato hmota je složena z prvku země, vody, vzduchu a ohně. Tyto prvky se časem začnou oddělovat, přičemž se k sobě budou shlukovat na základě principu podobného k podobnému. Prvky země se přitom usadí jako první ve středu *kosmu*, poté se usadí prvky vody, vzduchu a ohně. Tento proces usazování prvků však není rovnoměrný, což vede ke vzniku hor, jelikož se některé prvky země nacházejí nad vodou.⁹⁵ Epikúros připustil, že může takových světů existovat nekonečný počet. Tvar světů může být různý a jejich pohyb je zapříčiněn proudy vzduchu.⁹⁶

Slunce a Měsíc se tvořili samotně již od samých počátku, přičemž svým formováním dosáhli kulovitého tvaru. Nacházejí se ve vrstvě mezi prvky země a ohně, a tak se vznášejí ve vzduchu a s ostatními nebeskými tělesy se jeví větší než ostatní tělesa.⁹⁷ Epikúrovův koncept nebeských těles je tak dalekosáhlý, že se pomocí atomistické nauky pokusil o výklad příchodu dne a noci, v moderním pojetí západu a východu Slunce, či jednotlivých fází Měsíce. Existují dvě varianty, jak Epikúros západ a východ Slunce vykládá. První varianta zmiňuje, že Slunce obíhá kolem Země, kdežto druhá varianta tvrdí, že Slunce každou noc zhasíná a každé ráno se znovu rozzihá. Podobně vysvětluje i jednotlivé měsíční fáze, které jsou podle něj způsobeny otáčením Měsíce nebo různým seskupením vzduchu atd.⁹⁸

Velmi zásadní je však Epikúrovův postoj vůči pohybu nebeských těles. Epikúros zmiňuje, že se nebeská tělesa pohybují zcela svobodně a žádná vnější božská síla jejich pohyb neovlivňuje.⁹⁹ Cílem Epikúrovy filozofie bylo dosažení vnitřního klidu a osvobození od úzkosti (*ataraxie*) tím, že se lidé odprostí od strachu. Jakákoli obava, včetně činů souvisejících s bohy, mohla strach vyvolat a s ním i neschopnost dosáhnout *ataraxie*. Pokud by tak Epikúros přiřkl hvězdám božský charakter, porušil by zásadní principy své nauky¹⁰⁰. Setkáváme se tak s první výtkou Epikúrovy filozofie proti božské přirozenosti.

3.4 Teorie poznání

Po Epikúrově kosmologickém konceptu nebeských těles a nastíněné kritice božské přirozenosti, je potřeba nahlédnout na jeho pojetí lidského poznání. V kapitole smyslového

---

⁹⁵ O'KEEFE, Tim. *Epicureanism*, s. 42.

⁹⁶ LEHOUX, Daryn. *Cosmology and meteorology*, kapitola IV..

⁹⁷ O'KEEFE, Tim. *Epicureanism*, s. 42-44.

⁹⁸ LEHOUX, Daryn. *Cosmology and meteorology*, kapitola IV..

⁹⁹ DL X,411.

Epikúros podobně jako východ a západ Slunce vykládá zatmění Slunce a Měsíce.

¹⁰⁰ TAUB, Liba. *Cosmology and meteorology*, s. 105.

vnímání u Démokrita, jsou smysly charakterizovány jako temné, zcela nespolehlivé, a tak nemožné rozlišit pravdu. Epikúros však ke koncepci smyslů přistupuje zcela opačným způsobem.

„Stavíš-li se na odpor proti všem smyslovým vjemům, nebudeš moci posoudit ani ty z nich, které pokládáš za klamné, nemaje k čemu bys je uváděl ve vztahu.“¹⁰¹

Základem Epikúrovy epistemologie je smyslové poznání, jehož hlavním zdrojem je smyslový vjem (*aistéseis*). Ten Epikúros charakterizuje jako pravdivý vzhledem k tomu, že nám přináší informace o vnějším světě.¹⁰² Smyslové jevy jako například barva, pach, chuť jsou totiž vyvolány skutečnými předměty, přičemž jejich výsledkem je určitá smyslová představa (*fantasia*).¹⁰³ Avšak zdali se výsledek, tedy určitá smyslová představa, shoduje s vnímaným předmětem, závisí na přesnosti procesu, díky kterému jsme schopni daný výsledek zaznamenat. Dle Epikúra tento proces spočívá v tom, že vnější vrstvy těles (předmětů) proudí všemi směry majíc podobu výronů neboli shluků jemných atomů (*eidóla*), které si zachovávají svou barvu a tvar, když vstupují do smyslového orgánu.¹⁰⁴ Naruší-li se však struktura atomů při tomto procesu, bude to mít za následek, že našimi smysly zaznamenáme pouze pozměněnou strukturu předmětu, ne jeho skutečnou stránku.¹⁰⁵ Tento proces však nemá vliv na pravdivostní hodnotu smyslové představy, jelikož je, stejně jako smyslové vjemy, vždy pravdivá.¹⁰⁶

Dalším kritériem, které je důležité pro Epikúrovu koncepci poznání jsou tzv. přirozeně nabyté pojmy neboli prolépsis (*prolépsis*).¹⁰⁷ *Prolépsis* jsou koncepty tvořené z opakovaných jasných smyslových představ, jejichž výsledkem jsou zkušenosti (obrazy, pojmy), které jsou uloženy v paměti, a jsou nezbytné pro vytváření a ověřování úsudků a tvrzení o našem světě. Jako příklad zmíním slovo králík. Pokud toto slovo vyslovím, v mé paměti se mi vybaví pojem králík a jeho obraz a vlastnosti, jež jsem nabyla díky přechozím smyslovým vjemům.¹⁰⁸ Informuje nás ale také o nesmrtelnosti a požehnanosti bohů.¹⁰⁹ Jasně

---

¹⁰¹ DL X,425.

¹⁰² EVERSON, Stephen. *Epicurus on the truth of the senses*, s. 165.

¹⁰³ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 38.

¹⁰⁴ SEDLEY, David. *Epicureanism*. In: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 24.04. 2024]

¹⁰⁵ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 38.

¹⁰⁶ TAYLOR, Christopher Charles Whiston, *All Perceptions are True*, s. 106-107.

¹⁰⁷ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 39.

¹⁰⁸ TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *Aisthesis, Proposis and Linguistic Theory in Epicurus*, s. 119-120.

¹⁰⁹ GLIDDEN, David. *Epicurean Prolepsis*, s. 3.

představy nám tak podávají reálný pohled o vnějším světě a jeho vlastnostech. Ale jak je to s předměty, které zcela jasné nejsou?

Pojem *Prolépsis* je důležitým axiomem Epikúrovy nauky, neboť nám potvrzuje či vyvrací pravdivost úsudku, který jsme vykonali na základě nejasnosti předmětu. Druhým axiomem, který Epikúros popsal, je pravdivost úsudku o těchto nejasných věcech. Podle Epikúra jsou naše soudy o nejasných předmětech pravdivé pouze tehdy, když se shodují s jasnou smyslovou představou. Pokud se nad tím tedy zamyslíme, výsledkem by bylo, že jediné, co je možné, je jasná představa, která vychází ze zcela jasných věcí. Epikúros si byl tohoto výsledku vědom a byl si nejspíše vědom i následků, které by následovaly, pokud by tento axiom patřičně nerozvinul. Epikúros tedy předpokládal, že každá jasná představa v sobě obsahuje prvky o věcech, které nelze smyslově uchopit nebo je jejich jasnost nedostupná. Postupně tak dochází ke gradaci, která se dočká konečného výsledku. Pokud se pozorované jevy shodují s více nejasnými prvky, jsou tyto prvky platné.¹¹⁰

Smyslové představy tedy nemusejí vznikat pouze na základě působení výronů na naše smyslové orgány. Například sny Epikúros vysvětluje jako existenci obrazů (atomových shluků, ale jemnějších než výronů), které vznikají odkudkoliv a pronikají do naší mysli skrze mezery v těle. Tyto obrazy však nejsou vnímatelné našimi smysly, nýbrž pouze myslí.¹¹¹

Specifickým předmětem tohoto nazírání je i bůh, jehož obraz se do mysli dostává podobně jako u snových obrazů, kdy řada jemných výronů, proudících od bohů, proudí přímo do mysli a vytváří tak obraz.¹¹²

Třetím, tedy posledním, Epikúrovým kritériem poznání pravdy jsou pocity (*pathē*), které se dělí na pocity slasti a bolesti. O nichž však detailněji pojednáme v souvislosti konceptu Epikúrovi duše.¹¹³

3.5 Pojetí duše

Doposud jsme pracovali s materialistickým výkladem u Epikúrovy nauky a v této podkapitole se náš badatelský přístup ke zkoumání pojetí Epikúrovy duše nijak odlišovat nebude. Epikúros předpokládá, že se duše skládá z atomů a prázdna a touto naukou vysvětluje i výrok „tělo je duše“. Ale co tím vlastně míní? Vesmír je neomezený a vše, co je jeho

---

¹¹⁰ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 43-44.

¹¹¹ TSOUNA, Voula. *Epicurean Dreams*, 237-238.

¹¹² LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 42.

¹¹³ SEDLEY, David. *Epicureanism*. In: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 25.04. 2024]

součástí, se skládá pouze ze dvou prvků – atomů a prázdna. Vše ostatní je pouze jejich složeninou. Nelze tedy pochybovat o existenci duše, když jsme si vědomi jejího neustálého vlivu na nás. Z toho tedy plyne, že stejně jako ostatní věci, musí být ona sama sloučeninou neboli tělem. Duše může uvést končetiny do pohybu a při jejich ztrátě trpí. Pokud ale částice dechu opouští tělo a s nimi i částice tepla, tělo umírá.¹¹⁴ Ale jak taková duše podle Epikúra vypadá?

Epikúros atomy duše přirovnává k *pneumatu*, dechu, který obsahuje části tepla. Tyto atomy jsou jemné, kulovité, velmi malé a rozmístěné po celém těle. Skládají ze čtyř přirozeností – teplo, dech, vzduch, přičemž čtvrtá složka není pojmenována. Tento nejmenovaný prvek, jež je zodpovědný za život a životní funkce, je klíčovým faktorem u smyslového vnímání. Podmínkou pro život duše (*psyché*) je však, jak jsme již zmiňovali, tělesná schránka.¹¹⁵

Stejně jako Démokritos rozdělil duši na rozumovou a nerozumovou, k obdobné kategorizaci dospěl i Epikúros. Rozumová část (*animus*) se nachází v hrudi a prosperuje intelektuálními schopnostmi a myslí, kdežto nerozumová část (*anima*) je rozptýlena po celém těle a je zodpovědná za naše pocity (*pathê*) slasti a bolesti, které sděluje myslí.¹¹⁶ Nicméně, jaký proces v nás tyto pocity vyvolá? Epikúros tento proces popisuje obdobně jako proces vidění. Nejmenovaný prvek se dá do pohybu a prostřednictvím zbylých prvků tvořících duši se dostává do oběhu krve, útrob, kostí a morku, čímž nás informuje o vnějším zranění. Tyto fáze oznamují míru rozrušení celku, přičemž překročení těchto mantinelů má za následek smrt. Smrt je tedy hranicí, která vymezuje lidský život a spolu s ní narození.¹¹⁷

„Zvykej si dále na myšlenku, že smrt není vzhledem k nám ničím. Neboť veškeré dobro a zlo spočívá ve smyslovém vnímání; smrt je pak zbavením smyslové činnosti. Proto správné poznání, že smrt není ničím vzhledem k nám, umožňuje nám plně užívat smrtelného života, nepřidávajíc k němu nekonečný čas, nýbrž zbavujíc nás touhy po nesmrtelnosti.“¹¹⁸

I přes to, že Epikúros nenabízí přesnou definici vědomí, svými psychologickými poznatky se snažil dokázat jeho ztrátu jako následek smrti. Pokud tělesná schránka zemře, atomy duše se rozptýlí do okolí a spolu s nimi zanikají i jejich funkce. Duše tak není schopna

---

¹¹⁴ BAILEY, Cyril. *They Greek Atomists and Epicurus*, s. 385.

¹¹⁵ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 72.

¹¹⁶ KONSTAN, David. Epicurus. In: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=epicurus> [cit. 26.04. 2024]

¹¹⁷ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 76.

¹¹⁸ DL X,419.

pohybu, a tudíž již nemůže nadále zprostředkovávat smyslové vnímání.¹¹⁹ Epikúros se tímto zcela vyhranil proti platónské nauce, která věřila v existenci duše před jejím příchodem na svět, ale také v její existenci po smrti. Platónova nauka tak vzbuzovala strach ze smrti a lidé často činili pokání nad svými proviněními prostřednictvím určitých ceremonií s vírou na šťastný posmrtný život, ale také před strachem před možným trestem.¹²⁰ Epikúros tyto myšlenky zcela zavrhl a svým spojením těla a duše, jakožto psychosomatické jednoty, zavrhl i víru v posmrtný život a s ní i řád odměňování a trestání. Strach ze smrti považoval Epikúros za příčinu úzkosti, která vede k iracionální tužbě. Pokud by lidé tento strach ze smrti eliminovali, byli by osvobozeni od neurotických strachů, a mohli tak vést šťastný život a dosáhnou *ataraxie*.¹²¹

3.6 Pojetí Bohů

Víra v bohy v antickém Řecku byla základním stavebním kamenem lidského života. Všemocnost bohů zasahovala do přírodního dění, ale také každodenních záležitostí a témat morálky. Určovala, co je považováno za přijatelné a co je naopak zcela nepřípustné. Lidé tak činili pokání nad svými prohřešky s nadějnou vidinou na šťastný posmrtný život a různými rituály hledali cestu, jak si přízeň bohů získat. Epikúros se od starověkého pojetí víry zcela odvrátil a svým radikálním postojem vůči božské přirozenosti šokoval obraz doby. Není tedy divu, že se v tomto starověkém období stala jeho postava synonymem pro „ateismus“.

Již v předchozích kapitolách jsme krátce nastínili, jaké Epikúros zaujímá stanovisko k božské přirozenosti. Epikúros nepopíral, že by bohové existovali, ale jedno stanovisko Epikúros zcela odmítal, a to zásah božské síly do jakýkoliv přírodních jevů a lidských životů. V kapitole *Kosmologie* se Epikúros vyhrazuje proti zásahu božské síly do pohybu nebeských těles, konkrétně hvězd, ale jaký je podtext této kritiky? Dle A. Longa je tato Epikúrova kosmologická kritika nejspíše mířena proti Platónovi a Aristotelovi. Platón ve svých dílech odkazuje na pravidelnost pohybu nebeských těles, jakožto na důkaz řízení božskými bytostmi a ve svém díle *Zákony* podává podrobnější rozbor této kosmologické domény. Platón v tomto díle zastává názor, že příčinou toho, proč se nebeská tělesa pohybují, jsou mravně dokonalé bytosti neboli bohové. Stejným způsobem je také podle něj řízena i země a lidé. Obdobně se A. Long vyjadřuje i k Aristotelovi, který nebeská tělesa považoval za rozumové božské bytosti, které se pohybují. V Aristotelově díle *Metafyzika* Aristotelés popisuje, že pohyb a

¹¹⁹ EPICURUS. *The Art of Happiness*, s. 19-20.

¹²⁰ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 70.

¹²¹ KONSTAN, David. Epicurus. In: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=epicurus> [cit. 27.04. 2024]

Ataraxia je schopnost dosáhnout duševního klidu.

život v poslední instanci určuje nehybný hybatel, rozum neboli bůh, který svým myšlením sebe sama probouzí touhu a pohyb v nebeských tělesech, která jsou řízena svými rozumovými činiteli.¹²²

Tyto božské principy a stanoviska, která Platón a Aritostelés zaujímalí vůči kosmologii, byly pro Epikúra naprosto nepřijatelné. Jakoukoli božskou činnost považoval za zdroj strachu, který je zdrojem úzkostí. Nejdůležitějším faktorem pro Epikúra bylo zbavit se těchto úzkostí (*therapeia*), ale také odstranění nepravdivých přesvědčení o bozích, neboť zdrojem úzkosti lidí není nedostatek informací o životě bohů, ale jejich nesprávná představa o nich. Pokud by bohové měli zájem o existenci světa podobného našemu, o jeho utváření určitým způsobem nebo o chování jeho obyvatel, vyplývá z toho, že kdyby tyto zájmy nebyly naplněny, bohové by mohli být zarmouceni. Bohové se však v takovém stavu nacházet nemohou. Ale jaké tedy mají atributy?¹²³

V kapitole *Teorie poznání* jsme naznačili, jak k takovému procesu nazírání na Boha dochází a *prolépsis* v nás upevňuje obraz boha jako blaženého a nesmrtelnosti. Na rozdíl od skutečných předmětů, které jsme schopni zaznamenat smyslovým vjemem, bůh tímto procesem však zaznamenat nelze. Jediným způsobem, jak lze boha zaznamenat je mysl.¹²⁴ Základem tohoto procesu jsou sny, které nás informují o lidských postavách. Bůh je nejdříve vyobrazen s představou šťastné a dlouhověké bytosti a tento obraz se tak upevňuje v naší mysli (*prolépsis*), čímž se do naší paměti zapíše jako blažený a nesmrtelný.¹²⁵ Ale jak vidíme v minulém odstavci, Epikúros považuje za základní přívlastek bohů tyto vlastnosti mít. Ale jak vysvětlit jejich existenci, pokud jsou tedy nesmrtelní?

Tato otázka vyvolává v badatelských sférách řadu úvah, jejichž základním problémem je slovo nesmrtelný. Epikúrova teorie, která přirovnává boha k lidskému tělu, které je složeno z atomů a prázdna, má své mezery. Epikúros tvrdí, že bohové musí mít lidský tvar, protože jsou krásní a nemůže být nic krásnějšího než lidská bytost.¹²⁶ Ale pokud by bohové měli lidské tělo, byli by podrobena jeho zániku stejně jako my. Lucretius se pro tuto situaci snaží najít řešení, podle něhož žijí bohové daleko od našeho světa ve vesmíru, nejspíše v mezisvětí, kde žijí šťastným životem a nejsou podrobena žádné bolesti.¹²⁷ Ale představa této

---

¹²² LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 62.

¹²³ WARREN, James. *Removing fear*, s. 239.

¹²⁴ *De rerum nat.* VI,68-79.

¹²⁵ O'KEEFE, Tim. *Epicureanism*, s. 158-159.

¹²⁶ *De nat. deor.* I,46-49.

¹²⁷ *De rerum nat.* II,646-51.

koncepce je zcela nereálná. Pokud by se bůh nacházel v *mezisvětí*, jak by mohl předejít erozím a následným zánikům?

Je nutné i zmínit Epikúrovův postoj vůči obřadným projevům. Epikúros neodmítal ceremonie, ba naopak, sám byl jejich účastníkem, ale zastával názor, že bůh dává lidem příklad blaženosti a není tak nutné prokazovat přízeň bohů oběťmi a modlitbami.¹²⁸

Pokud bychom tedy spojily Epikúrovy kosmologické prvky, poznatky z etiky a následné námitky na jeho nauku, dostali bychom se tak argumentačně do bludného kruhu. Sedley argumentuje, že při každém čtení Epikúrovi koncepce bohů, je důležité zohlednit toho hledisko spíše z etické než kosmologické perspektivy, neboť mít správnou představu o bohu je srovnatelné s morálním osvícením.¹²⁹

3.7 Svoboda jednání

Nyní je nutné vrátit se o kapitolu zpět, do kapitoly *Pohyb atomů*, a zopakovat si některé zásadní teze, které v ní zazněly. Na rozdíl od Démokrita, pro kterého byly zásadními prvky kauzalita a nutnost, šel Epikúros zcela opačnou cestou a svým atomům dal svobodnou vůli se z přímočarého pohybu kdykoli odchýlit. Právě tato zmíněná odchylka hraje důležitou roli v jeho pohybové koncepci, ale nyní je potřeba na ni poukázat i z etické perspektivy.

Stejně jako hraje odchylka podstatnou roli v pohybu atomů, významnou úlohu bude hrát i ve svobodě jednání, ale jakou? Již v kosmologické kapitole jsme odhalili, že našim přínosem o povaze této odchylky byl spíše Lucretius než samotný Epikúros a zde to nebude rozdílné. Lucretius ve své básni podává velmi dlouhou úvahu při níž dokazuje, že se atomy mohou odchýlit ze svého přímočarého pohybu¹³⁰, ale při studii této části básně je podle A. Longa důležité zohlednit Epikúrovo rozlišení mezi vnitřními a vnějšími činiteli.¹³¹

Lucretius ve své básni píše, že odchylka atomu může vyvolat nový pohyb, což zabraňuje procesu vznikání atomové kauzality. To nám umožňuje mít svobodnou vůli, neboť podmínkou pro svobodnou vůli musí vznik nových pohybů. Ale nyní vystává otázka, jak tento proces funguje?¹³²

---

¹²⁸ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 69

¹²⁹ SEDLEY, David. *Epicureanism*. In: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 27.04. 2024]

¹³⁰ *De rerum nat.* II,251-293

¹³¹ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 81.

¹³² O'KEEFE, Tim. *Epicureanism*, s. 74.

Odpověď se budeme snažit získat z příkladů, které nám Lucretius nabízí. Prvním případem jsou závodní koně. Pokud se zvednou závory, koně před sebou nemají žádné překážky a mohou se pohybovat vpřed, čímž tento příklad naznačuje, že se koně vyznačují vnitřní schopností tento pohyb zahájit, aniž by k tomu byli nuceni vnější silou. Druhý případ popisuje situaci, kdy se člověk nachází ve velkém davu, který na něj působí vnější silou. Daný člověk může této vnější síle odporovat, jelikož se vyznačuje stejnou vnitřní schopností jako koně, kteří samovolný pohyb zahájili. Lucretius tuto schopnost „svobodného rozhodnutí“ nazývá vůle (*voluntas*).¹³³

Nyní jsme tedy shrnuli fyzické hledisko, které nám pomohlo lépe objasnit etický potenciál míněné odchylky. David Sedley však zmiňuje ještě druhou cestu, jak se k podobnému závěru dopracovat. Podle této cesty je nutné zohlednit princip bivalence, který tvrdí, že všechny výroky neboli tvrzení mají pouze jednu pravdivostní hodnotu a to pravdu. Epikúros se proti tomuto principu vyhranil, zejména proti budoucím výrokům. Budoucí tvrzení, která jsou ovlivněna budoucím lidským rozhodnutím, nemohou mít žádnou pravdivostní hodnotu.¹³⁴ Ale jakou roli hraje ve svobodné vůli odchylka?

Odchylku lze chápat jako podnět, který v našem vědomí vzbudí dojem „svobodné vůle“ zahájit zcela nový pohyb. Pokud bychom však porovnali průběh vědomí s tím, jaké pohyby vykazuje naše tělo, zjistili bychom, že tyto pohyby jsou zcela nesouvislé, kdežto vědomí jako takové souvislé. Lucretius pohlíží tedy na některé prvky jako na nesouvislé události vyvolané vůlí, které mohou být kauzálně determinovány. Příkladem jsou atomy duše, mezi kterými se výskyt odchylky nemusí jevit jako podnět, který by zapřičil změnu jejich vlastností. Je tedy jasné, že příčinou toho, že jsou pohyby zcela nesouvislé, není pouze odchylka. Slast a snaha vyhýbat se utrpení jsou též determinovány z vnějšího i vnitřního prostředí a pokud se nacházíme fyzicky v situaci, která se nám nejeví příjemně, odchylka v nás vyvolá svobodnou vůli z této situace odejít.¹³⁵ Podle Sedleyho tak lze dojít k závěru, vůle není kauzálně determinována, ale je zcela autonomní.¹³⁶

---

¹³³ LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 82

¹³⁴ SEDLEY, David. *Epicureanism*. In: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 29.04. 2024]

¹³⁵ LONG, A. A. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*, s. 84

¹³⁶ SEDLEY, David. *Epicureanism*. In: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 29.04. 2024]

ZÁVĚR

Pokud bychom porovnali Démokritovu a Epikúrovu celkovou atomistickou nauku, dojdeme k názoru, že oba atomisté nám mají co nabídnout. Ať už se jedná o některé velmi propracované teze, které daly základ pro dnešní moderní fyziku, psychologii či epistemologii, ale také některé velmi nadčasové výroky, které nás nutí se zamyslet nad otázkou, jak je možné že starověcí filozofové zcela předstihli obraz doby? Odpověď na tuto otázku lze hledat ve spoustě filozofických studií či spisech ale o tom, jak na ni odpovíme záleží pouze na nás.

Porovnáme-li Démokritovy a Epikúrovy prvky nauky, nalezneme v nich mnoho shodného. Oba atomisté považují za počátky všeho atomy a prázdno. Shodují se na tom, že tyto atomy jsou nedělitelné, jejich počet je nekonečný a neustále se pohybují v prázdnu, přičemž tento pohyb je podle nich součástí atomů již od samého počátku. Mají různý tvar a nejsou stejně veliké. Dalším bodem, ve kterém se oba atomisté shodují je počet světů, které mohou vzniknout. Takových světů může vzniknout nekonečně mnoho a mohou se od sebe lišit svým tvarem. Shodné prvky můžeme také najít v pojetí duší obou filozofů, kdy oba atomisté zastávají názor, že duše je úzce spojena s tělem a je smrtelná.

Nyní je ale potřeba přejít k rozdílům, kterých je zde poměrně mnoho oproti shodám. Oba atomisté, jak je již zmíněno v předchozím odstavci, byli zastánci názoru, že jsou atomy nedělitelné. K tomuto hledisku však Epikúros přidal jeden pojem, tzv. minima, která jsou stejně jako atomy nedělitelná, avšak jsou základem samotných atomů.

Další zásadní odlišností obou atomistů je pojem nutnosti neboli kauzalita. Zatímco Démokritos řadí nutnost jako zásadního hybatele pohybu atomů, neboť atomy se pohybují z nutnosti, Epikúros toto stanovisko zcela odmítá a přichází se zcela jinou variantou, tzv. odchylkou. Atomy tak mají svobodnou vůli se kdykoli vychýlit z dráhy a není k tomu potřeba žádná jiná veličina.

Zcela jiné pojetí mají oba atomisté o vzniku světa. Démokritos vysvětluje vznik světa prostřednictvím víru, ve kterém se shlukují atomy, kdežto Epikúros k vysvětlení vzniku země užívá pojmu semen nebo hmoty, která je tvořena ze čtyř prvků, díky kterým vzniká země.

Posledním, ale zcela zásadním rozdílem obou atomistů je pojetí smyslů. Démokritos smyslům přisuzuje velmi temný charakter. Smysly jsou temné a nejsou schopny rozlišit pravdivé věci od těch nepravdivých. To podle Démokrita dokáže pouze rozum. Naopak pro

Epikúra jsou smysly velmi zásadním prvkem, díky kterému jsme schopni získat informace o vnějším světě a jeho vlastnostech a rysech.

Z této práce tedy plyne, že pokud bychom se řídili Démokritovými a Epikúrovými základními poznatky, by vše, co nás ovlivňuje, tedy vnější i vnitřní činitelé, jako například knihy, které se vedle mě nyní nachází, nebo například bolest, kterou prožíváme, bylo jen a pouze atomy a prázdno. Přeci i my, jako lidské bytosti a naše tělo i duše je složena z atomů a prázdna. Ostatně, i tato práce, kterou jsem nyní napsala je pouhá složenina atomů a prázdna.

Použitá literatura

Seznam citovaných zkratk děl

DK – edice Diels-Kranz

DIOGENÉS LAERTIOS

DL *Vitae philosophorum* (Životy, názory a výroky proslulých filosofů)

LUCRETIUS

De rerum nat. *De rerum natura* (O přírodě)

Marcus Tullius Cicero

De nat. deor. *De natura deorum* (O přirozenosti bohů)

Primární literatura

KIRK, Geoffrey Stephen, RAVEN, John Earl. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-110-2

DIOGENÉS LAERTIOS, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. 2. vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1995. ISBN 80-901916-3-0.

LONG, Anthony Artur. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-077-7.

MAKOVEL'SKIJ, Aleksandr Osipovič, ed. *Zlomky starořeckých atomistů*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1953.

MRÁZ, Milan, ed. a SVOBODA, Karel, ed. *Řečtí atomisté*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1980.

SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Vyd. 2. Praha: Československá akademie věd, 1962.

HUSSEY, Edward. *Presokratici*. 1. vyd. Praha: Rezek, 1997. ISBN 80-86027-07-4.

Sekundární literatura

BAILEY, Cyril. *Epicurus: The Extant Remains, with Short Critical Apparatus, Translation and Notes*. Connecticut: Hyperion Press, 1980. ISBN 978-0883557891.

BARNES, Johnatan. *Early Greek Philosophy*. Penguin books, 2002. ISBN 978-0140448153.

BERRYMAN, Sylvia. *Democritus*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. In: Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=parmenides> [cit. 2024-04-24]

BOWRA, Cecil, Maurice. *Classical Philology*. New York: Time, 1965. ISBN 978-0900658259

- BRAD, Inwood, GERSON, Lloyd Philip. *Hellenistic Philosophy: Introductory Readings*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1988. ISBN 9780872200418
- CARTLEDGE, Paul. *Democritus*. London: Routledge, 1999. ISBN 978-0415923897
- CURD, Patricia. *The Legacy of Parmenides: Eleatic Monism and Later Presocratic Thought*. Las Vegas: Parmenides Publishing, 2004. ISBN 1-930972-15-6.
- CURD, Patricia. *Thinking, Supposing, and Physis in Parmenides*[online]. Études platoniciennes, 12, 2015. [cit. 26.04. 2024] Dostupné z: <https://journals.openedition.org/etudesplatoniciennes/741>
- ČECHÁK, Vladimír et al. *Co víte o starověké a středověké filozofii*. 1.vyd. Praha: Horizont, 1983.
- ENGLISH, Robert Brown. Democritus' Theory of Sense Perception. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*. Vol. 46 (1915), pp. 217-227.
- EPICURUS. *The Art of Happiness*. George K. Strodach (ed.). New York: Penguin Books, 2012. ISBN 978-0143107217
- EVERSON, Stephen. *Epicurus on the truth of the senses*. In: *Companions to Ancient Thought: Epistemology*. Cambridge University Press, 1990. pp. 161-183. ISBN 978-0521349697
- GADAMER, Hans-George. *Antická teorie atomu*. In: Petr Rezek, *Kosmos a živly* 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1992. s. 45-61. ISBN 80-85241-18-8.
- GLIDDEN, David Kenneth. Epicurean prolepsis. *Oxford Studies in Ancient Philosophy* Vol.3 (1985), pp. 175-217. ISSN 0265-7651
- GRAHAM, Daniel Watkins. *The Texts of Early Greek Philosophy: The Complete Fragments and Selected Testimonies of the Major Presocratics*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521608428
- HAVLÍČEK, Aleš. Péče o duši u Démokrita [online]. *REFLEXE Filosofický Časopis*. Roč. 23 (2002), s. 5-22. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_23/Pece_o_dusi_u_Demokrita.html [cit. 26-04-2024].
- HEATH, Thomas. *Aristarchus of Samos, the Ancient Copernicus: A History of Greek Astronomy to Aristarchus, together with Aristarchus's Treatise on the sizes and distances of the sun and moon of the sun and moon a new Greek text with translation and notes*. Oxford Clarendon Press, 1913.
- HOBZA, Pavel. Parmenidés v kontextu archaické orální kultury. *Filozofický časopis*. Roč. 50 (2002), č. 6, s. 905-931. ISSN 0015-1831
- HOSÁK, Ladislav. Příčiny duševních poruch – obecné aspekty. *Psychiatrie Pro Praxi*. Roč. 23, č.1, s. 8-12. ISSN 1213-0508
- KALANDRA, Závaš. *Parmenidova filosofie*. 2., rev. vyd. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2266-0.
- KONSTAN, David. *Epicurus*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. In: Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z <https://plato.stanford.edu/ENTRIES/epicurus/> [cit. 27-04-2024]

- KONSTAN, David. *Atomism*. In: Phillip Mitsis (ed.), *Oxford Handbook of Epicurus and Epicureanism*. London: Oxford University Press Inc, 2020. Vol.2 ISBN 0199744211
- LEHOUX, Daryn. *Cosmology and meteorology*. In: Phillip Mitsis (ed.), *Oxford Handbook of Epicurus and Epicureanism*. London: Oxford University Press Inc, 2020. Vol.4 ISBN 0199744211
- McKIRAHAN, Richard D. *Signs and arguments in the Parmenides B*. In Patricia Curd & Daniel W. Graham (eds.), *The Oxford Handbook of Presocratic Philosophy*. London: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0199837557.
- MYŠIČKA, Stanislav. *Démokritos o podstatě duše a její smrti*. *FILOZOFIA*, Roč. 70 (2015), č. 8, s. 107-118.
- O'KEEFE, Tim. *Epicureanism*. New York: University of California Press, 2009. ISBN 978-0520264717
- PATOČKA, Jan. *Nejstarší řecká filosofie: filosofie v předklasickém údobí před sofistikou a Sókratem: přednášky z antické filosofie*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-195-4.
- PALMER, John. *Parmenides*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. In: Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/parmenides/> [cit. 2024-03-26]
- SEDLEY, David. *Epicureanism*. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Taylor and Francis, 1998. Dostupné z: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/epicureanism/v-1> [cit. 2024-04-27]
- SOBOTKA, Milan, ed. a MACHOVEC, Dušan, ed. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989.
- TAUB, Liba. *Cosmology and meteorology*. In: James Warren (ed.), *The Cambridge Companion to Epicureanism*. Cambridge University Press, 2009. pp. 105. ISBN 978-0521695305
- TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *The Atomists: Leucippus and Democritus. Fragments, A Text and Translation with Commentary*. Toronto: University of Toronto Press, 1999. ISBN 978-1442612129
- TAYLOR, Christopher Charles Whiston. *Aisthesis, Proposis and Linguistic Theory in Epicurus*. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*. No.18 (1971), pp. 114-133 ISSN 00760730
- TSOUNA, Voula. *Epicurean Dreams*. *Elenchos*. Vol.39 (2018) No.2, pp. 231-256. ISSN 0392-7342
- VLASTOS, Gregory (1945). *Ethics and Physics in Democritus*. *Philosophical Review*. Vol.54 (1945), No. 6, pp. 578-592. ISSN 00318108
- WARREN, James. *Removing fear*. In: *The Cambridge Companion to Epicureanism* (Cambridge Companions to Philosophy). Cambridge University Press, 2009. pp. 234-249 ISBN 978-0-521-69530-5
- WILSON, Catherine. *Epicureanism: A Very Short Introduction*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0199688326

RESUMÉ

The aim of this contribution is to present how Democritus and Epicurus, in what way both representatives conceived the atomistic doctrine, to which areas their atomistic conceptions extended and to what extent their atomistic considerations coincided. Both atomists consider atoms and the void to be the beginning of everything. They agree that these atoms are indivisible, infinite in number, and constantly moving in the void, and this motion, they say, is a part of atoms from the very beginning. So it follows from this thesis that if we were to follow the basic insights of Democritus and Epicurus, everything that affects us, i.e. external and internal factors, such as the books that are next to me now or the pain that we are experiencing, for example, would only be and only atoms and emptiness.

